

Mimodramak eta Ikonoak

San Joanen estilizazioa

Roberto MIELGO MERINO

Sarrera

Baliteke dagoeneko, zortzi urte joan eta gero, eta, batez ere, ikerlari eta kritiko ospetsu zenbaitek horrenbeste azterketa eta azalpen eman ondoren, *Mimodramak eta ikonoak*¹ liburuari buruz zerbait berri esatea zail samarra iruditzea, baina liburuen irakurleak amaigabeak diren bezala, testu beraren irakurketak ere hala-koxeak direla sinesten dugu, eta hortaz, hona emen guk eginiko bat.

Ez dira gutxi azken urteotan euskal literatur kritikan Borges en kausalitate magikoaren edo eta Leviren errepikapen adierazgarrien teoriak maite izan dituztenak, eta ez dugu esango hori gure kritikarako txarra izan denik, aitzitik, nahiko emaitza onak izan ditu honez gero.

Beharbada moda horren kutsua harturik edo, fenomeno bitxia gertatu zitzaigun Juan Mari Lekuonaren azken liburua irakurtzean, eta badirudenez orain arte, horrenbeste irakurketa argitaratu izanagatik, inork gurea lakorik ez duela egin, interesgarri iritzi diogu, ekar lezakeen berritasunagatik baino ez bada ere.

---

(1) Hemendik haurrera "MI" izango da oharretarako. Erabilitako liburuen argitalpenaren berri izateko ikus bibliografia.

Kontuan hartu behar dugu, gainera, mitoen mundua eratzeko, errepikapen adierazgarrien ibilbide luzea diren sinboloak beharrezkoak direla, eta horietako oinarrizkoen artean ditugu mimodramak eta ikonoak. Errepikapenak, hortaz, kasualitateak ez, baina kasualitate baten zantzu bihurtzen dira Lekuonaren olerkiotan.

Hasteko pentsa dezagun, laburki, Lekuona inguratzen duen munduaz: eliz gizona, kultura, Lekuonatarren magalean euskal kulturaz inguratua (ahozko ohitura arkanotik kantagintza berriraino), unibertsitateko irakaslea... Guzti hau nahiko litzateke Lekuona sinboloez inguraturik dagoela era eskematiko batean azaltzeko. Sinbolo horien indarra ulertzeko, bestalde, bere mundu horretatik bi elementu nahiko zaizkigu: ahozko tradizioa eta fedea. Izan ere, Welles eta Warren iparramerikarrek aspaldian ziotena aintzat hartzen badugu, sinboloa kredoaren (sinismenaren) sinonimo litzateke.² Ez dugu orain ziurtatuko horrela denentz, baina gauza bat argi dago: sinesteen munduak garrantzi handia duela liburu honetan, beste elementu batekin batera, estetika alegia, idazleak berak eskaintzan agertzen duen bezala.

Jose Migel Barandiarani
eta Jorge Oteizari:
sinesteen kulturari
eta euskal estetikan
-zeini berea-
zor diedana eskertuz. (MI, 7)

Agian ez da kasualitatea, beraz, Lekuonaren lehen poema liburua Apokalipsiaren oharra zuen epigrafe batekin hasi izana, Apokalipsia horixe dela ikusirik, hots, sinestea (fedea) eta estetika (irudiak, konta modua...) biltzen dituen mezu zahar eta unibertsala. Era berean, liburu honetan zehar aurki dezakegun horrenbeste kasualitate ezin dela menturazko izan pentsatzea arrazoizkoa ikusten dugu.

(2) *Teoría literaria*, Gredos, Madrid, 1959, 224.

Biblia, testuartekotasun unibertsala

Agian ez gaitu harritu behar urte batzuren buruan mendebaldeko liburuen Liburuari eginiko erreferentzia, plajio, moldaketa eta beste hainbeste testuartekotasun mota desberdinek behera egiteak, kontuan izanik belaunaldi berrien artean ikusten dugun Bibliaren ezagutza falta, eta interesik eza. Baina, hala ere, gaurko literatur kritikoaientzat –eta irakurle ororentzat– oso gogoan izateko egia da mundu erdi honuntzagokoaren baitan Biblia azken milaka urteetako gure kulturaren ezaugarri ez ezik, oinarri izan dela, eta oraindik ere badela. Eta, nola ez, kultura horren adierazgarri indartsua denez, idazlearen iturri guztien mami-puxka.

Urteetan zehar Liburu Santua mendebaldeko literaturan izan den testuartekotasunaren errege izan da, baina, oro har, testuaren erabilera canon klasiko eta adeitsuaren bidetik izan da nagusi (salbuespenak albuespen). Azken gerrateen esperientziaren ondoren, ordea –batez ere bi Mundu Gerrak– gizakiak, eta idazleak beraz, galde egin zion Jainkoari zergatik, zergatik horrenbeste gaitz, heriotz, min... Jainkoak abandonatua sentitu zen nolabait, eta ilunpetan.

Giro etsitu hau Liburuaren testuartekotasun bide berri baterako eragile bihurtu zen, estetika apokaliptiko eta eskatologikoaren eskuratze eta erabilpenarena, alegia. Eta «estetika» diogu, zeren gaur Apokalipsiak gudan eragiten duena kaosa, borroka, suntsipena eta hondamenarekin lotutako irudia bada ere, berez «errebelazioa» da, agerkaria; itxaropenerako mezua da, funtsean, Jainkoaren behinbetiko etorrera azaltzen duena. Gaitza eta onaren arteko borroka, ordea, bere sinbologia indartsu eta iradokigarriarekin, espresio bide ezin egokiagoa gertatu zen, adibidez, gerraosteko poesia esistentzial eta, batez ere, sozialarentzat, kodearen intentsitate eta unibertsaltasuna zela eta.

Jakina, kodea ez zen era berdinean erabilia izan, idazle bakoitzak bere erara jaso eta eraldatu egin zuen. Helburuak ere ez ziren beti berberak, baina baziren elementu amankomunak.

Poesia soziala eta Lekuona

Lekuonaren lehen urrats poetikoen baitan, idazleak berak gerora antologietarako gaitziritzi dituen hasierako olerki batzuk sal-

bu, esperientzia sozialetik eta ideologia marxistarekiko harremanetatik isuritako olerkia aurkitzen dugu. Horren sustraletan, bere bizitzako zenbait gertakariez gainera, garai hartako poesiaren eta olerkarien eragin zuzena dago, hala nola Celaya edo Oteroren oihartzuna, baina batez ere Arestiren itzala, Lekuonak berak aitortua.³ Ikusiko dugunez, gure lan honetan maiz aipatua izango den Liburua –eta aukera dezagun behingoz forma hau, letra larriaz, gerora «Biblia» hitza baino baliagarriago baitzaiguke–, erreferentzia testu erakargarria bilakatu zen poesia sozialarentzat arrazoi bat baino gehiagogatik.

Freudek berak esana zuen izututa eta mehatxatuta sentitzen den gizakia aringarri bila dabilela, eta estura horretan jainkoei funtzio hirukoitza ematen diela: naturalezak sortu izuak aldentzea, patuaren krudeltasuna arintzea –batez ere heriotzarena– eta bizitzako min eta laztasunengatiko ordaina jasotzea.⁴ Hori horrela, ez da batere zaila ondorioztatzea gizakiak, guzti hura bere kabuz lortzen joanez gero, horrelako jainkoaren beharra gutxituz joango dela. Freudena sinestu zein ez, badirudi behintzat, esana dugun bezala, gerraren esperientzien ondorio nagusi bat Jainkoarekiko harremanen ahultze edo eta deuseztatzea ekarri zuela maiz, eta Euskal Herrian ere hala gertatu zen.

Baina fedea galduta ere, aipatu bezala, Jesusen indar historikoa erakargarria zen oraindik. Horregatik ez dugu ezer berririk ekartzen marxisten militantziak Jesusen ministerioarekiko elementu hurbilak dituela esaten badugu. Topikoak, ordea, ideologia ezkertiarra eta ateismoa batera lotu izan ditu historikoki. Pentsatu behar dugu Ebanjelioaren dotrina txiro eta behartsuen aldekoa dela, boteretsu, agintari eta zapaltzaileen atzaparretatik askatzeko bidea eskaini nahi duena. Mezu errebolitaria da Jesusena, propo-

(3) Ikus *Ibilaldia* bere lanen antologiarako idazleak egin zuen hitzaurre zabal eta argigarria (ik. bibliografia). Esan dezakegu, bidebatez, antologiarekin batera euskal letretako izen ezagun zenbaitek zinatutako artikulu bilduma interesgarria datorrela.

(4) Sigmund FREUD, *El porvenir de una ilusión*; in *Obras completas*, Biblioteca Nueva, Madrid, 1973, 2.968-2.969.

satzen duen bidea, berriz, marxismoarenaz bestelakoa, maitasuna alegia.

Joanen testuek badute, gainera, Liburuaren testu gehienek ez duten beste zer bat, ez direla besteak bezain instituzionalak. Joanen Ebanjelioan eta hari egotzitako Apokalipsian Jesus gizakiaren irudia oso garrantzitsua da, alde batetik, eta egileak agertutako testu zaharren --«instituzionalen»– ohar eta erabilera oso ezohikoa.⁵ Nolanahi ere, Joanen idatziak ez dira poesia sozialera isuritako bakarrak, baina bai ugariak.

Poesia sozialean, esan dezagun, oso arrunta da olerkaria profeta bezala agertzea, aitorten agerikoak eginez ere. Profeta kontzeptuak, ordea, erroak fede modu batean ditu inplizitoki, bera ez baita lider soila, beste zerbaiten mezulari baino, hau da, berez esistitzen den egi baten erakuslea baino ez. Profetak misio bat du, fededunentzat Jainkoak agindutakoa, besteentzat, ordea, beraiek baino indartsuago den zerbaitek eraginik. Eta profeten hizkera eta hizkuntza erabiltzeko, bazegoen gure kultura honetan tradizio handi eta zabala zuen kodea: Liburua.

Iñaki Aldekoak aztertu berri duenez, oso nabaria da Arestik, beste zenbait idazleen eraginez, baina bere ahots propioa erantsiz, adiera biblikoaren erabilpen ugari eta oso adierazgarria egin zuela. Ez bakarrik profeten etorri «sententziatsu eta arrazoitsua» agertzen zuelako⁶ –Gandiagaren *Hiru gizon bakarkan* ere, eta haren eragina bide, ikusten duguna–, baizik eta beste zenbait errekurtsotan: hiztegiko zenbait aukera (egia, bizitza, mundua, gizona, eman...) eta errepikapen ugariak; egituren paralelismoak eta klabe zenbait (diot, esanen dut,...). Joanen hizkera horrelakoxea da, ez du hiztegi zabala erabiltzen, baina bere hitzek indar handia dute, oso adierazkorrak dira, eta badu «genero testamentarioa» delakoaren antza ere, gerora uzten den mezuarena, ondorengoentzat adierazia dagoena.

(5) E. COTHENET, "Evangelio según San Juan"; in VARII, *Escritos de Juan y Carta a los Hebreos*, Ed. Cristiandad, Madrid, 1985, 2-158.

(6) Iñaki ALDEKOA, *Munduaren neurria. Arestiazen ahots biblikoaz*, Alberdania, Irun, 1998, 46.

Lekuona, bestalde, fededuna zen, eta izaten jarraitu zuen. Horregatik, agian, bere hizkeraren indarra beste iturri batzutan bilatu zuen, nahiz eta bertsoaren estiloa eta askatasuna besteen bidetik joan. Eta horregatik, agian, ez zegoen eroso Arestik eta beste zenbaitek irudikatzen zituzten borroka manikeoaz, argia/ilunaren bikoiztasunak errepresentatzen zuen iraultzaz (ik. Aldekoa). Lekuonak berak aitortu digu ez zegoela konforme poesia sozialarekin: «dualistegia egiten zitzaidan azken batean. Ezin nuen irentsi dualismo arruntik: onak eta gaiztoak, aberatsak eta pobreak, zapaltzaileak eta zapalduak, gu eta besteak. Azpirago jo beharra zegoen: gizaki guztiak berdin diren azken dimentsiotara».⁷

Testuartekotasun berri bat

Ibilbide luzea eta garapen poetikoa gertatu da Lekuonaren lanean honez gero, hasierako bere olerki sozialarekiko harreman hartatik. Eta orain orduko bere poesiek ez zuten Liburuaren oihartzuna ekartzen digute. Tankera, ordea, oso bestea da.

Mimodramak eta ikonoak liburuak berreskuratu egiten du Liburuaren testuartekotasuna, baina era berri batean. Oraingoan poeta ez da agertzen profeta bezala, poetaren pasioa eta barne garra ez datoz nitasunaren bide gordinetik. Ez dago ere etorri sententziatsurik bertsoetan. Hemen olerkaria kontalaria dugu, narrazailea, olerkiok hirugarren pertsonan eginak. Lekuonaren begirada lasaiagoa da, ikusi eta ikasi egin duenarena. Eta honen justifikapena bukaerako «Oihartzunak» gibelitz bezalako oharretan aurkitzen dugu. Bertan Oteizaren itzala ere gerraostean ez bezalako modu batean dator, profetarena atzera utzirik. Orain Oteiza estetikaren maisu bihurtu da, eta haren hitza harturik, Lekuonak historia bat kontatzen digu, irudi historiko-estetiko bat eskaintzen digu.

«tenemos dos almas (dos historias, 2 culturas vivas) y aunque sólo creamos viva la última [latindarra], su historia no se explica con ella sola si no contamos con nuestro estilo (intra-historia) que no se ha borrado todavía» (MI, 101)

(7) *Ibilaldia*, 27.

Oteizak bere *Quousque tandem...!* liburuan adierazitako honen oharrak argi erakusten digu poemarioaren bidea zein den, baina idazleak berak aitortuko du geroago zehazki: «Epikotasuna litzateke lehenik adieraziko nukeena. Historia bat dago azpian eta horren berri ematen da era poetikoan».⁸ Horretarako mimodramak eta ikonoak bide bat dira, egokiena Lekuonarentzat, ederra delako, eta hauek «kontatzen dute, era estilizatuan, gure barruan geratu den aspaldiko ibilaldi kolektiboen zantzua eta arrastoa».⁹ Aukera epikoa eginez gero, gainera, ez da erraza hirugarren pertsonaz lortzea «ni»-aren ikuspegi subjektiboak ematen duen berotasun eta zehaztasuna, eta horren ordeztu estiloak bete behar du haren hutsunea. Estilo hau eratzeko zenbait aukeratan ikusten dugu, adibidez, Joanen oihartzuna. Lekuonak berak esango duenez, materiale nobleen aukeraketa bat egiten da «emozio estetikoak gauzaren aipamenak sor dezan zuzenean».¹⁰ Beraz, Arestik Liburuko zenbait testuen giro kaotiko, ilun eta, batez ere, borrokatsua irudikatu nahi bazuen, Lekuonak, bere azken liburuan, horren estetika adierazkor, indartsu, iradokitzaileaz jabetu da historia bat kontatzeko.

Mimodramak eta ikonoak aztertzen hasi eta berehala, kontuan hartu beharra dago egiturak duen garrantzia. Idazleak berak azaldua dugu liburuaren egitura, San Buenaventuraren hamabi hegaleko aingerua oinarri harturikoa. Jakina, Lekuonak azalpen hauek 1996an ematen zituen, eta baliteke aurretik eginiko lanaren interpretazio ukitu bat ere egotea bertan, zeren 1988an eginiko elkarrizketa batean zioenez, beldurraren estudio bat egitea omen zen bere asmoa orduan, eta ez zeukan oso argi norabidea norainokoa izango zen.¹¹ Gerora, ordea, azaldu egin du proiektu luze eta bukaezina, eta nola hura moldatu eta laburtzea erabaki zuen.¹² Badirudi, behintzat, kuboaren irudia argia zela egilearen baitan, eta hura mantentzen ahalegindu zen azkeneraino.

(8) *Ibilaldia*, 41.

(9) *Ibid.*, 43.

(10) *Idem.*

(11) Joxe Austin ARRIETA, "Juan Mari Lekuonarekin solasean", *Ojarzuri*, ?, 1988, 11.

(12) *Ibilbidea*, 39.

Hasierako proiektua utziz, zati nagusi bitan banatu zuen lana, eta ez da zaila identifikatzea zein den proiektu zaharreko hasiera hura eta zein libururako aukeratu egitura osatu ahal izateko bestea. Lehen zatia osatuago agertzen da, lotuago. Badirudi kontatu nahi den historia berez bertan dagoela, eta ondoren historia hori eskenatoki kosmiko baten barruan sartu egin nahi dela. Egiturak berak, ordea, ekartzen digu berriz ere osotasunaren zantzua, azken poemaren borobiltasunari esker. Azken poema hau liburuaren azalpen eta laburpen bihurtzen da –bere lehenengo liburuan «Azken triptikoa» poemarekin egin zuen bezala–, eta bertan ematen diren klabeek lotzen dute, azken finean, liburuiko adar guztiak.

Mimodramak eta ikonoak, ikusi dugunez, kontakizuna da, kontakizun historiko bat. Lekuonak bere ohiturazko kulturaren ezagutza eta Barandiarani dion mirestea batu eta historiaren lehen urratsen azalpena egiten du, euskal kulturaren ildotik. Hori da funtsa. Eta horretarako bide estetiko berezia nahi du, garai hartako adierazpide zenbaitekin lotua. Ez du egiten mimodrama eta ikonorik, jakina, baina adierazpidean mezurik zaharrenetakoa den hizkera eta estilo antigualekoak erabilgarri zaizkio: Liburuarenak.

Behin eta berriz aipatu dugun bere lanen antologian, Lekuonak zera esaten zigun hasiera-hasieran: «Ez dut gogoko nolako arbuioa zaion gaur egun erlijiozko aztarrenen ondorio aberatsari». Aztarren horren zantzuak nahibeste dira bere poematan. Kristautasunak markatutako hizkuntza darabil Lekuona bere azken liburu honetan, eta bide desberdin baina osagarri bietara.

Kristautasuna eta kode nagusia

Lekuona elizgizona da, fededuna eta kultoa. Hortaz, bere hizkuntza poetikoan Liburuak eta kristautasunaren kodeak garrantzi handia dute. Hasierako hitzetatik ikusten dugu hau, liburuiko lehen partean daukagun lehen zatiaren izena «Izuen genesia» delarik, eta hurrenez hurren, Joanen Ebanjelioaren oihartzun zuzena ekarten duela:

«Eta hasieran koba zen. Eta kobako
ilunbean gaueko urek zuten aginte.» (MI, 13)

Aipu honek Joanen hizkerarekin duen lotura gerorako utziz, Liburuaren ekarria erakusten digu. Baina agian lehen parte osoak era desberdin batean erabiltzen du kode unibertuala. Bigarrenean, ordea, «Planeten adar-biran» izenburuak berak Fray Luis Leonekoaren planeten musikarekin duen antzarekin hasita, hiztegi mailan soilik agertzen diren elementuak ugari eta adierazgarriak dira oso: «parada polikromoa», «kodizearen incipit platereskoak», «maiatz birjinaren kupula», «larru neofitoen bataio ura», «hierofanien hamabi argi-zuziak», «harlanduzko ate ederra», «zeruaren giltzarrian [...] zizelkaturiko begia», «nerbadura gotikoek», «abside metafisikoen alabastrozko arrosa», «argiaren eta uraren arteko hierogamia», «baldakinoaren burutea», «arkangeluaren aurpegi-birako damaskinatua», «peristefanon martiri kantua», «parabola xumearen mami ugaria», «purpurazko kaliza», «grialak», «hiru ezpatek zulatu zuten amaren bihotza», eta abar luzea.

Erreferentzia bibliko eta kristau orokorrok girotu egiten dute poemategia eta estiloa erabat markatu. Estilo hau ez dago, jakina, kontatu nahi den historiatik at, zeren zein da historia? Sinesteen eta adierazpideen hasieraren historia da. Antigualeko bildurrek sorturiko lehen sinesmenak eta haiek adierazteko bideak.

Joan ebanjelaria eta Apokalipsia

Dagoeneko ezagunago zaizkigu Joanen estiloa eta haren ezauzgarriak. Eta esana dugu ere Mimodramak eta ikonoak Joanen ebanjelioaren lehen hitzen oihartzun batean duela hasiera. Kontuan hartu behar dugu, era berean, hasiera horrek genesia bera adierazten duela, hau da, historiaren hasiera ez bakarrik, Liburuaren hasiera. Beraz, *Mimodramak eta ikonoak* hasieraren hasieratik hasi egiten da.

Arestian dugu aipatu kasualitateen auzia sorkuntza lanetan, eta oraintsu ikusitakoa ikusi eta gero, orainarteko guztiarekin batera, ezin onartuzko kasualitatea aurkitzen dugu: *Mimodramak eta ikonoak* Joanen eta Bibliaren hasierako testuarekin hasi bakarrik ez, baizik eta Joanen eta Bibliaren bukaerako testua den Apokalipsiaren azken mezuarekin bukatzen dela, hau da, Jainkoa dagoela

gauza guztien gainera, eta bera hiri perfektuan dagoela gure zain, etorkizunerako.

Baina joan gaitezen pausoka. Egin behar duguna kasualitate guztiak lotzea da, eta horrela agertuz joango da esandako guztia. Hasteko, Joanen estreinako bertsikuluetan (Jn 1, 1-5), lehen begiradan ematen duena baino garrantzitsuagoa den mezu bat ematen da: hasieran hitza zen, hitza Jainkoa zen, eta Jainkoa argia zen, ilunpetatik aterako gintuena. Lekuonaren poema liburua aztertzeraz goazenean ikusten dugun garapenak zerbait esaten digu horrekin loturik: egitura nagusian «Gruteskoak» datoz lehenik eta «Planeten adar-biran» hurren. Ilunetik argira doan bide bat da, hots, kobazulotik kosmosaren mugagaberraino.

Poemategiak kontaktzen digun historiak ere beste zerbaiten berri ematen digu, eta honetaz jabetzen Aldekoaren hitzok lagundu ziguten: «Izan ere, hasieran Jainkoa eta mintzoa bat ziren; eta unibertsoaren sorkuntza mintzoaren sorkuntza da [...] Hitza, beraz, dohaina ez ezik, konkista gogor bat ere bada».¹³ Eta hala da, horrela erakusten digu Lekuonak. Gizonaren hitzarantzako ibilbidearen hastapenak erakusten dizkigu, eta era berean, Jainkoarenganakoak, Jainkoa hitza bera baita. Hitza eta Jainkoarekiko lotura hau, gainera, argi erakusten dizkigute poemek, mimodramak eta ikonoak gizakiaren izuak gaintzeko bide diren heinean, lehen erritoei batera hasten direlarik. Sinestea eta adierazpena batera ematen zaizkigu.

Ibilbide hori eratzeke estilo berezia aukeratu du Lekuonak, eta Joanen testuen ezaugarriekin bat datorrena hain zuzen. Ez da soilik hitzen adierazkortasuna, baizik eta hauen zentzu bikoitzeko joera, malgutasuna, errepikapenak... Eta kobazuloko ilunetik ateratzeko lehen urrats ikaratuak estilo apokaliptikoaz ez bakarrik, bertako irudiekin ere eratua dago, irudi konkretuekin, nahiz eta kontaktzen dena desberdina izan. Horrela, adibidez, piztiarena:

«Lo zetzan piztitzarraren bizkarrean
eraikirik zegokeen lurtarren gotorlekua» (MI, 17)

(13) *Munduaren neurria*, 52-53.

«Herensugearen antzirudia, kobazuloaren
egiturak berak bururatu izan zitekeen.
Bazuen bizkar-hezur: galeria
nagusia. Bazuen erpe ugari:
alboetako...» (MI, 31)

Baita munduko indarren estanda eta ahalmen eutsi ezina ere. Apokalipsian, berez, munduaren suntsipena birsortze bat baino ez da, behinbetirako bigarren genesi modukoa. Lekuonaren liburuan, genesiaren irudiak ere bortitzak dira, lureko indarrak bere handie-
nean agertzen dira, gizakia –oraindik erdi animalia dena (*Harkaitz molduretan –lehen irakurgai– zoantropiaren traktatua*)– izaturik daukatenak.

«Lurpeko gaztelua lehertu zen harkaitz
orpoen krakateko lodiak. Lurrikara.
Munstroak, saihets hezurak mugitzean,
ezkatez urratu zuen munduaren azala [...]
Infernuko ortotsa galernaren isats
kolpea. Danbatekoa mendian bi suk
elkar jotzean [...]
Ondorenez, pikea zabaltzen dela
lur-zolan; eta orobat isurtzen ardo
beltzitua. Eta izarrak zerutik
erortzeaz bat, desertu beltz bilaka
litezkeela hondamendi kosmikoaren errautsak» (MI, 17)

Giro ilunpetsu eta izutu hura gauzatu eta girotzeko Lekuona-
ren olerkiek Liburuko pasarte eskatologiko zenbaiten itxura hart-
zen dute, eta batez ere, beraz, Apokalipsiarenak. Eta badago horre-
tarako arrazoi frango, baina bat guztien gaineratik. Artista «inor
baino hobeto kokaturik dago Apokalipsiaren mezuaren itzulpena
egiteko era zintzo eta zehatzean», zeren «arte, inolako interpreta-
zioa definitu gabe gauzak iradokitzen dakiena, agian adieraztezina
esateko gai den espresio bide bakarra dugu». ¹⁴ Alde horretatik, gai-
nera, testuaren dimentsio sinbolikoa handiagoa da Joanen testue-

(14) P. PRINGENT, "El Apocalipsis"; in VARIO, *Escritos de Juan y Carta a los Hebreos*, Ed. Cristiandad, Madrid, 1985, 280.

tan –Apokalipsian bereziki–, eta horrek zailagotu egiten du irakurketa, edo gutxienez korapilatu egiten du, aurpegi anitzdun bihurtzen du. Horrelako irakurketarako erreferentearen ezagutza nahikoa behar izateaz gainera, testuinguru kulturala ere ezagutu behar da, korrespondentzia, iradokizun eta alusio ugariez ohartu ahal izateko. Horrelakoa dugu baita Lekuonaren olerki liburu hau ere. Atsegin du Lekuonak iradokitasunak testuari ematen dion estilo berezia, arte izaera, edertasuna azken batean.

Eta irudi apokaliptiko guzti hauen ondoren, horrenbeste zeinu eskatologiko eta kristauez osaturiko bidea egin eta gero, bukaeran aurkitzen dugu hitzen eta ideien anbiguetate «kasualitatezkorik» handiena, azken batean poema liburu osoan jasotako irudi eta sentsazio guztiei irakurketa berezia ematen diona. Halaxe da «Barandiaran» azken poeman, poema-eskema esango genuke. Poema San Buenabenturaren aingeruari eginiko keinuaz hasten da, liburuan agertu den egitura laburbilduz. Baina azalpen honetan zehar, irudi zenbaitek beste testu baten oihartzuna dakarkigute. Har dezagun seigarren bertsoa, adibidez:

«Mitoa adierazpide. Liburua berri on» (MI, 95)

Jakina, mitoa izan da poemetan zehar azaldu den gizakien lehendabiziko urratsa errealitatea jasotzen, hitzerainoko lehen pausuak, lehendabiziko espresio bideek adierazten zutena. Baina liburua hitza bera da, liburuan hitza bere ahalmen guztiarekin agertzen zaigu. Ez da liburu bat, baizik eta Liburua, eta Jainkoak eman digu, ez dugu guk asmatu, hitza Jainkoarengandik datorkigu, horrexegatik da «berri on» bat. Dagoeneko, betiko kodean sartuak gara, Liburuaren kode unibertsalean. Eta jarraitzen du hitzen iradokitzeo gaitasunak:

«eguzkiaren bidaia; habearen halabeharra...»

Hamabigarren bertsoan, eguzkiaren bidaia bera, argiarena, aipatu ezeze, «habea» hitzak zentzu anitz ekartzen dizkigu, eta gehienak kodearekin lotuak; esan dezagun, adibidez, habe, usuario arkaikoan –«kasualitatez»– gurutzea zela, Kristoren gurutzea, beraz sostengua da, baina agian ikuspegi bat baino gehiagotik, eta hortaz, halabeharra, halabehar konkretuago bat.

Eta beste guztiaren gainetik elementu bien batuketa. Elementu bi hauek badute zentzu argirik hemen egingo dugun irakurketa lakorik egin gabe, zeren biak azaldurik dauzka idazleak berak behin eta berriz aipatu dugun bere hitzaurrean.

«giza ulerkuntzen kubo magikoa;
sei hegaleko aingeruaren kosmobisioa»
«Katedralea gizarte. Hiria etorkizun»

Egia da, beraz, kuboaren sei hegalek aingeruarenak irudikatzeke modua badela, San Buenaventurarena gogoratuz –harena hamabikoa izanarren–; eta Lekuonak berak esana dakigu hiria hiri modernoa badela, hiria bera etorkizuna izango delakoan. Baina hiria ere, Apokalipsiaren bukaeran esaten zaigunez, Jerusalem da, eta etorkizuneko hiria da, hau da, Jainkoak gurekin eternitate osoan egoteko sortuko duen hiria.

«Jerusalem hiri santua erakutsi zidan, zerutik, Jainkoarengandik jaisten» (Ap 21, 11)

Izena ere ez dator berez, gainera, zeren Jerusalem izena, Joanen idazkera grekoan, «Hierosólýma» ("Symbol" "Ierosoluma) izaki, baditugu olerkiotan zehar izen hori erakartzeko pista moduko zenbait («hierofania», «hierogamia»). Nola ez Jerusalem gogoratu «hiria etorkizun» irakurtzean, Liburuko kodea ezagutuz gero:

«Hiria karratua zen, luze bezain zabal. Neurtu zuen, bada, hiria makilaz, eta bi mila kilometrotik gora zen; luzera, zabalera eta altuera berdinak ziren» (Ap 21, 16-17)

Hau da, hiria, Jerusalem, kubo zen, zeren kubo perfektoa da, Lekuonak hain ongi dakienez, eta etorkizunerako Jainkoak hiri perfektoa eginen digu. Gainera, ate guztiak «aingeru» batek zainduak. Ez dira hor amaitzen kasualitateak, ordea, zeren piska bat aurrerago, Liburuak zera diosku:

«Hiriak ez du argituko duen eguzki nahiz ilargirik behar, Jainkoaren aintzak baitu argitzen eta Bildotsa du kriseilu» (Ap 21, 23)

Azken hitza

Ondorio ez oso luzea ekarri nahi dugu, kasualitateen gainbegirada honen ostean, ideiak laburbiltzeko itxaropenaz baino ez bada ere. Ez dugu esan nahi *Mimodramak eta ikonoak* liburuak kontatu nahi duen historia, Lekuonak berak, eta beste kritikari jakintsuek adierazi dutena, ez denik. Bada izan. Historia unibertsala da, euskal senetik kontatua. Gizakia gizaki izaten hasi zenean, inguru-nea era desberdinean ikusten hasi zen, eta izaturik zegoen, ez baitzekien oso ongi gertatzen zena azaltzen. Ezagutze-ibilbide horren hastapenak dira azaltzen direnak eta, ezagutzearekin batera, azaldu nahia. Aldi berean, ezezagunak sorturiko bildurren ondorio ziren lehen sinesteen bidea ere azaltzen da.

Historia horren mundua azaltzean, bestalde, Lekuonak egin dituen aukerak lotura indartsuak dituzte bere kristau kulturarekin, hala nola sinesteen eta adierazpideen ibilbidea ilunetik argira joatea bera, grutatik (lurretik –lurpetik hobe–) planetetara (zerura), eta beste hainbeste. Hortaz, guk dioguna zera da, Lekuonaren baitan dagoen kode unibertsala, Biblia, liburuen Liburua, atera egiten zaiola lotura guzti horiek ekarria, ezinbestean. Baliteke konturatu gabe gertatu izana idazleari berari, baina kasualitate gehiegitxo direla da gure ustea.

Beraz, azkenean, eta historia zein den onarturik, kontakizunetarako estiloa, bidea, kodean, Liburuan –ez bakarrik baina bai nabariki– bilaturik duela, susmo bat geratzen zaigu; ez ote duen Lekuonak uste baino argiago utzi liburuan Apokalipsiak ematen duen mezua bera. Zeren, gorago azaldu genuen bezala, Apokalipsiaren benetako mezua Jainkoaren behinbetirako etorrera iragartzea zen, eta horretarako itxaropena piztea. Eta horixe berarekin eginiko loturen ostean, honelaxe diosku poetak azkenean, mirestatuko beste fededun baten hitzak jasorik:

«Gurpildu zuen, azkenik, funtsaren funtsa:
"berez inor ez da ezer. Beste baten
esku dago orobiraren izaera» (MI, 95)

Bibliografia

- ALDEKOA, Iñaki, *Munduaren neurria. Arestiren ahots biblikoaz*, Alberdania, Irun, 1998.
- ARRIETA, Joxe Austin, «Juan Mari Lekuonarekin solasean», *Ojarzuri*, ?, 1988, 7-12.
- COTHENET, E., «Evangelio según Juan»; in VARII, *Escritos de Juan y Carta a los hebreos*, Ed. Cristiandad, Madrid, 1985, 2-158.
- LEKUONA, Juan Mari, *Mimodramak eta ikonoak*, Erein, Donostia, 1990.
- , *Ibilaldia/Itinerario (1950-1990)*, E.H.U., Leioa, 1996.
- PRIGENT, P., «El apocalipsis»; in VARII, *Escritos de Juan y Carta a los hebreos*, Ed. Cristiandad, Madrid, 1985, 217-82.
- KORTAZAR, Jon, «J. M. Lekuonaren olerkigintza», *Jakin*, 40, 1986, 109-127.
- , *Laberintoaren oroimena*, Erein, Donostia, 1994 (2. arg.).
- , *Literatura vasca. Siglo XX*, Etor, Bilbao, 1990.
- GARCÍA TRUJILLO, Sebastian; ITURBIDE, Amaia, *Leino-oihalen mugetan*, Erein, Donostia, 1997.